

AB'YE GİRİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGE PLANLAMASINDA COĞRAFYAYA İŞLERLİK KAZANDIRILMASININ ÖNEMİ

The Importance Of Functionalization Of Geography In Regional Planning In The Process Of EU Entry In Turkey

Mehmet Zeydin YILDIZ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 65080, Van
zeydin@hotmail.com

Rıfki SINDIR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 65080, Van
rsindir@yahoo.com

Özet:Bölge Planlama, kaynakların optimum dağılımını sağlamak ve bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak üzere, topluma ve mekâna yatırımı amaçlayan bir faaliyettir. Bölge Planlama, bir açıdan mühendislik faaliyeti olsa da, toplumsal, mekânsal, siyasal ve ekonomik koşullardan bağımsız düşünülemez. Toplumların gelecek stratejilerinin önemli bir yapıtaşı olması bakımından, hedeflerin gerçekleştirilmesi de sağlıklı planlama faaliyetlerine bağlıdır. Bu bildiride, planlama faaliyetlerinin disiplinlerarası yönünün ve Coğrafyanın bu çalışmalara katılmasının önemini ortaya konulmasının yanı sıra, Türkiye'de "Şehir ve Bölge Planlama" ve "Coğrafya" disiplinlerinin yüksek öğretimdeki mevcut koşulları da eleştirel bir bakışla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:Bölge Planlama, Planlama Eğitimi, Uygulamalı Coğrafya, Disiplinlerarasılık, AB

Abstract:Regional Planning is an activity which aims at funding for the society and spaces as well as for eliminating the regional inequalities and for providing planning in an optimum distribution of the sources. Although Regional Planning, in one respect, is an engineering activity, it can not be considered independent of social, spatial, political and economical condition. Realizing the targets within the context of the important building block of the prospective strategies of the societies depends on adequate planning activities. In this presentation, besides emphasizing the participation of geographers to such activities and the role of interdisciplinary planning activities, it was aimed to review the available conditions of "Urban and Regional Planning" and "Geography" disciplines in the higher education in Turkey within the context of a critical perspective.

Keywords:Regional Planning, Planning Education, Applied Geography, Interdisciplinarity, EU

1. Giriş: Bölge Planlama ve Önemi

Avrupa'da 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de gerçekleşen Sanayi Devrimi ve ardından 19. yüzyıl başlarında kıta Avrupa'sına yayılan sanayileşme hareketi, bu ülkelerin sadece ekonomik yapılarında bir değişime yol açmamış, aynı zamanda önemli toplumsal ve siyasal dönüşümlerin de eklendiği büyük çapta mekânsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişimler, toplumda yeni bir sınıfsal düzen meydana getirirken, mekânsal bağlamda da sanayi merkezlerinin işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kentsel alanlara yoğun bir göç hareketine yol açmıştır. Kırsal alanların adeta boşalmasına neden olan bu demografik değişim, bir yandan kentlerin taşıma kapasitelerini aşarken, öte yandan büyük toplumsal huzursuzlukların artmasına, sağlık sorunlarının ve kaosun derinleşmesine yol açmıştır. Bu nedenler, Avrupa'da klasik kent düzenlemelerinin yetersizliği dolayısıyla, kırsal ve kentsel alanların yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Bunların dışında, iki dünya savaşının yarattığı sonuçlar da, planlamanın bilimsel bir faaliyet olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Başlangıçta sadece kentsel tasarım faaliyetlerinin egemen olduğu planlama hareketleri, süreç içerisinde giderek kentlerin çevreleri ile birlikte bir bütün olarak ele alınmasını ve kentin çevresi ile kesintisiz ilişkileri nedeniyle planlamanın da "Kent ve Bölge Planlaması" olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mekânsal düzenlemenin esasını teşkil ettiği bu evre; planlamayı toplumsal, psikolojik ve siyasal faktörlerin de göz ardı edilemeyeceği çok yönlü bir tasarım faaliyetine dönüştürmüştür.

Planlama, toplumsal, mekânsal ve ekonomik gelişmeye yönelik olanak ve kullanışlar arasında eşgüdümü ve eldeki kaynakların verimli kullanımını sağlayan bir yönetim aracı (DPT, 2000:9-10), ülke boyutundan yerel boyuta kadar çeşitli ölçeklerdeki yerleşimlerin gelişiminin düzenlenmesi faaliyetidir. Mekânın insan yararına en akılcı şekilde kullanımının düzenlenmesi olarak ifade edilebilecek bölge planlama, birbirinden farklı süreçlerin iç içe geçtiği çok yönlü bir faaliyettir. Aslında, genel anlamda bir mekânsal organizasyon olması dolayısıyla biz coğrafyacıların da en büyük ilgi odaklarından biri olduğu kuşkusuz olan bu faaliyet, bölgesel gelişme ve kalkınma olgusu ile de bir bütünlük göstermektedir. Zaman zaman "ülke planlaması", "mekânsal planlama" olarak da anılan bölge planlama, günümüzde daha çok "Kent ve Bölge Planlama" adıyla bilimsel literatürde yerini almıştır. Zaten, kentsel planlama ile bölgesel planlama arasında birinin kent içi, diğerinin kent ötesi mekâna yönelmiş olması dışında gerek amaç, gerekse yöntem açısından önemli bir fark yoktur.

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen bölgesel işbirlikleri ve organizasyonlar, öte taraftan "zamanın kısaldığı, mekânın ise göreceli olarak küçüldüğü", sınırların geçirimsiz hale geldiği bir sosyal-ekonomik-mekânsal olgu olan küreselleşme, bölge planlama faaliyetini de insanların gündemine oturtmuştur. Ekonomik, toplumsal ve siyasal bir bütünleşme hareketi olan küreselleşme (Keleş, 1997:17), sadece insanları değil, mekânları da birbirine bağlamaktadır. Bu entegrasyon, bir açıdan küresel ekonominin pazar açığını genişletirken, aynı zamanda bölgeler arası dengesizliklerin kaldırılması ve yerelin güç kazanması olanaklarını da sunmaktadır. Merkezi yönetimlerin rollerini düzenleyicilik ve yönlendiricilik olarak sınırlayan ve yerel yönetimlere daha geniş bir manevra alanı sağlayan bu yapılanma, bölgesel ve yerel oluşumları ve bunların küresel rekabet ortamındaki etkinliklerini de güçlendirmektedir (Ünsal, 2004:48).

Bölge planlamanın, kaynakların ve zenginliklerin tüm toplumun dengeli bir şekilde yararlanacağı ve gelecekte de sürdürülebileceği toplumsal bakımdan stratejik bir proje olmasından dolayı, geleceği garantiye alan ya da geleceğe yatırım yapan bir faaliyet olarak görülmesi gerekir. Başka bir ifadeyle, planlama, mevcudu düzeltmenin ve geleceği kurtarmanın diğer bir adıdır. Bu nedendir ki, planlama, artık inşa faaliyetleri tarzında bir mühendislik uğraşısı olarak değil, mekânsal, ekonomik, sosyal ve siyasal projelerin bütünüdür.

Bugün dünyada sanayileşme ve kentleşme bütün hızıyla sürmektedir. Nüfusun hareketliliğinin artması ve bunun doğurduğu sonuçlar, bölge ya da ülke planlama ve düzenleme olgusunun yeni bir çehre kazanmasını, yeni programlarla donatılmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, ekonomik kalkınma ile birlikte toplumsal kalkınmayı da göz önüne almak ve yerleşmelerin yapısını etkili bir tarzda düzenlemek, ihtiyaç halinde değiştirme olanaklarını verecek teknikleri ve yöntemleri ortaya koymak artık zorunlu olmuştur. Az gelişmiş ülkelerde sanayileşme olgusu yeni başladığından, sanayi ile diğer ekonomik faaliyetler arasında ahenkli olanaklar bulunabilir ve bu şekilde kentsel alanlar kadar kırsal alanlarda da dengeli kalkınma sağlanabilir (Aydın, 1972:17). Planlama faaliyetleri, ekonomik ve toplumsal gelişme ile ilgili olduğu kadar, başta kentsel sistemler, ulaştırma ve ikamet olmak üzere mekânsal gelişim ve doğal çevrenin korunması ile de sıkı bir bağlantı içerisindedir. Mekân ve onun üzerinde kullanım hakkına sahip toplumun gelecekteki yapı ve rollerinin belirlenmesi olması dolayısıyla, planlamanın "stratejik gelecek" olarak önemi daha açık anlaşılabilir. AYDIN'ın (1972:3) da ifade ettiği gibi; "geleceği gelecekte hareket ederek düşünmek ve araştırmak gerekmektedir. Bugünkü durumumuz hakkında en nesnel hüküm gelecekte hareket edilerek verilebilir."

2. Planlama ve Coğrafya

Bölge ve planlama olguları eskiden beri coğrafya dünyasında hep tartışılmalıdır. Özellikle, coğrafya tarihinde bölge odaklı tartışmalar önemli bir yer tutar. Bunlarda esas olarak coğrafyanın ne olduğu, nelerle ilgilenmesi gerektiği, konularının ne olduğu ve araştırmalarında hangi yöntemleri uygulayacağı hususları etrafında toplanmıştır.

Bölgesel çalışmaların coğrafya içerisinde sistematik bir biçimde ele alınması, Fransız coğrafyacı Paul Vidal de la Blache (1845-1918)'nin çabalarıyla başlar. Vidal, bir yandan doğal süreçler karşısında insanın rolünü sınırlayan determinist görüşe karşı çıkıyor, bir

yandan da "Bölgesel Coğrafya" akımının kurucusu olarak Fransa'da bölgesel araştırmalar yapıyordu. Vidal'e göre, insanla mekân arasındaki karşılıklı etkilenmeyle değişime uğrayan alan, yüzyıllar boyunca büyüyerek coğrafi çalışmaların öznesi olan bölgeyi biçimlendirmiştir (Özgüç-Tümertekin, 2000:223). Vidal'den bu yana bölgenin neliği, sınırları, boyutları gibi konular hep tartışılmıştır. Bu tartışmalar içerisinde, coğrafi düşünceye önemli katkılardan birini de İngiliz coğrafyacı Patrick Geddes (1854-1932) yapmıştır. Geddes, coğrafyanın "tasviri bilim" olmasına karşı çıkmış ve bölgesel incelemelerin de bölgesel planlama ile uygulama alanı bulacağını ifade etmiştir. Geddes'e göre, planlama ve coğrafya konularının birbiriyle uzlaştırılması gerekliydi (Özgüç-Tümertekin, 2000:226-227). Yine, İngiliz coğrafyacı Robert Dickinson (1905-1981) da, "coğrafi incelemelerin temelinde geleneksel anlamda insan-çevre ilişkilerinin meydana getirdiği birliklerin değil, yeryüzündeki olguların alansal birliklerinin yattığı"ni savunmuş ve bölgenin coğrafyanın özünü oluşturduğuna inanmıştır (Özgüç-Tümertekin, 2000:228). Ünlü coğrafyacı Jean Gottmann (1915-1994)'a göre bölge, "insan tarafından yaratılmış ve yine insan tarafından tahrip edilebilecek bir komplekstir" (Özgüç-Tümertekin, 2000:230).

1950'lerden sonra "kantitatif (sayısal) devrim" olarak adlandırılan akımın gelişmesi ile coğrafyada da, geleneksel tasvirler yerine yasalar-kurallar konulması ve teorilerin denenmesine, açıklamalı olgulara dayanan bir bilim olma eğilimi giderek yaygınlık kazanmıştır (Özgüç-Tümertekin, 2000:231). Bu evrede, coğrafya içerisinde ağırlıklı konulardan birisi de "Uygulamalı Coğrafya" olup, coğrafyanın normatif (yasa koyucu) yönünü de ifade etmektedir. "coğrafi gözlem, araştırma ve analiz yöntemlerinin pratik bir yönde uygulanması"(Tümertekin-Özgüç, 2002:46) olarak tanımlanabilecek uygulamalı coğrafya, bu bakımdan geleceğin bir nevi düzenlenmesi olan planlama ile en temel ortak tabanı oluşturmaktadır. Zaten, öteden beri bir çok coğrafyacı, bu yüzyılın başında "Bölge Bilimi", "Bölge Planlama" olarak ortaya çıkan alanların aslında "Bölgesel Coğrafya" ve yine bununla ilişkili "Uygulamalı Coğrafya"dan başka bir şey olmadığını savunmuşlardır.

Coğrafya ile planlama disiplinlerinin gerek araştırmalarında izledikleri yol ve araçlar, gerekse amaçlar bakımından karşılaştırdığımızda, ortak olmayan çok az şey görürüz. Coğrafya, öncelikle bir mekân bilimidir. Dolayısıyla, bütün dikkatini insan eliyle oluşturulan mekân sistemlerine ve bunların karmaşık organizasyonlarına yöneltmiştir. Öte yandan, planlamada da temel faaliyet alanı değişik mekân üniteleridir.

Günümüzde mekân olgusu, sosyal bilimler içerisinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu olgu, bir yandan disiplinlerin kesişme noktası, öte yandan disiplinlerarası farklılaşmaların sorgulanmasının da bir platformu haline gelmiştir. Toplumsal yaşamın yeniden üretiminin temelini oluşturan hem doğal, hem de insan yapısı koşulların mekândaki dağılımı ve organizasyonu ile insanın bu koşulları nasıl dönüştürdüğü konusu, coğrafyanın en temel sorunsalıdır (Işık, 1994:8,13). Mekânı bu denli kapsayıcı bir tarzda ele alan coğrafyanın çağdaş dünyada sosyal bilimlerin merkezine oturduğunu söyleyebiliriz. 1950 sonrasında hem Amerikan, hem de Avrupa coğrafyacıları arasında mekânsal görüşün egemen olmasında, küreselleşme hareketlerinin zaman ve mekân boyutunda yarattığı hızlı dönüşümlerin de önemli bir rol oynadığını unutmamak gerekir. Yine unutmamak gerekir ki, mekân olgusunu insandan ayrı bir şekilde ele almak imkânsızdır. Harvey'in ifadeleriyle (1996:31); "başarılı bir strateji, mekânsal biçim ile toplumsal sürecin aynı konuyu düşünmenin değişik yöntemleri olduğunu kabul etmelidir. Bu yüzden ikisi hakkındaki düşüncelerimizi uyum içine sokmamız gerekir".

Planlama faaliyetleri, uğraşlarının mekân üzerinde olması dolayısıyla coğrafi bir tabana sahiptir. Başka bir deyişle, planlamanın inceleme konularının temeli mekâna, sonuçları ise toplumun çıkarlarına dayanır. Her iki bilim de araştırma metotları ve obje ortaklığına sahiptir (Doğanay, 1984:6). Coğrafi çalışmalarda olduğu gibi, planlama da araştırmalar için gerekli bilgilerin toplanması, alan sınırlaması, haritalama ve mekândaki karşılıklı etkileşimin saptanması gibi bazı temel aşamalara sahiptir. Bunun dışında, coğrafya da (özellikle uygulamalı coğrafya çalışmalarıyla) artık mekân organizasyonlarının yapısını anlamaya çalışmanın yanı sıra sorunlara da çözüm getirmeye çalışmaktadır (Tümertekin, 1984:72). Knox'un "coğrafyanın temel öznesinin yaşam kalitesindeki

toplumsal ve mekânsal çeşitlilikleri haritalamak ve bunları gerek refahı arttırma siyasetlerini oluşturma yollarından biri, gerekse planlama süreçlerinde bir girdi olarak kullanmak olduğu" şeklindeki sözleri, coğrafya-planlama ilişkisi yanında coğrafi düşüncenin eriştiği aşamayı da göstermektedir (Özgüç-Tümertekin, 2000:272). Tricart'da (1975:85), coğrafyacıların belirli ilişki şekillerinin etkilediği bütünlüğü tanımlamaları ve değişik türde bileşkenler arasındaki sürekli ilişkilerle ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan, mekânsal görüşün coğrafyada sağlam zemin bulmasıyla, sadece planlama değil, diğer bazı sosyal bilimlerin coğrafyanın bazı alt dallarıyla açıkça çakışan alt dallara sahip olduğunu, bunun da sosyal bilim araştırmalarının olgunlaşmasına büyük katkı sağlayan karşılıklı disiplinlerarası değişim sürecini oluşturduğunu belirtmek gerekir (Teaffe, 2005:106-107).

Bölge planlama, mekânsal, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel birçok sürecin karmaşık bir şekilde bir araya geldiği bir tasarım faaliyetidir. Bu yüzden de disiplinlerarasıdır. Örneklendirirsek; başta mekânın düzenlenmesi açısından coğrafya, düzenleme ve tasarım faaliyetlerinin zamansal süreçleri açısından tarih, topluma yönelik bir faaliyet olmasından dolayı sosyoloji ve sosyal psikoloji, malî boyutu bakımından İktisat, tasarımların uygulanmasının bir yönetim erkine bağlı olmasından dolayı siyaset, teknik yönü dolayısıyla mimarlık- mühendislik ve bunun gibi birçok disiplinle kuramsal ve pratik düzeyde ilişki kurmak zorundadır. Hem farklı disiplinlerle aktif ilişkileri, hem de bunların sentezi şeklinde farklı uygulama araçlarına sahip oluşu, planlamayı "disiplinlerarası bir disiplin" (Erkan, 2003:52) haline getirmiştir. Planlamanın disiplinlerarası özelliğinin korunması gerektiğini savunan çok sayıda bilimsel görüşün yanı sıra, bunun başka bilimlerin ürettiğini tüketmek, dolayısıyla belli bir pratiğe hapsolmek anlamına geldiğini savunarak disiplinlerarası yönünün tartışılması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır (Gökçe, 2005:217-219). Örneğin, kent ve bölge planlaması konusunda değerli eserler veren İlhan TEKELİ (2001:193), kent planlamasının kendisini bir disiplin halinde geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tekeli; coğrafyanın, planlamanın bilimi olarak kabul edilebileceğini, coğrafyanın bölgesel idiografik yaklaşımdan kurtulmasından sonra yaptığı atılımlarla bunu çoktan hak ettiğini ve mekân boyutuna verdiği önem dolayısıyla planlamanın bilimsel dayanağı olmak için gerekli niteliklere sahip olduğunu, ancak, normatif boyutunun iyice belirginleşmemiş olmasının bunu engellediğini ifade etmektedir. Sonuç olarak, bölge planlamanın bölgelerarası dengesizlikleri giderecek ve sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirecek önemli bir araç olduğu, doğrudan bağlantısı nedeniyle coğrafyacıların da planlama konusuna daha fazla eğilmeleri gerektiği açıktır.

3. AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Bölge Planlama Uygulamaları

Bölgesel gelişme planları, Avrupa'nın Sanayi Devrimi sonrası tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Dünya savaşlarının yarattığı yıkıntılar da planlamanın hükümetlerin en büyük uygulama araçlarından biri olmasını sağlamıştır. Avrupa'da bölge planlamanın esas hedefi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak ve çeşitli bölgelerin bir ağ halinde, birbirleriyle koordinasyonlarını sağlamak ve küresel ekonomiye entegre etmektir. Bu bağlamda Avrupa'da çeşitli planlama pratiklerinin olduğunu görmekteyiz. 1950'lerde yaygın olan merkezi planlama, 1980 sonrası artan liberalleşme ve küresel ekonomi koşulları karşısında yerini yerel/bölgesel planlama faaliyetlerine bırakmıştır.

Avrupa Birliği'nin mekânsal politikalarını şekillendiren en önemli ilkeler; yerellik, dengeli ve sürdürülebilir gelişme, bölgelerarası eşitlik, katılım ve işbirliğidir (Erençin, 2001:339). 1992'de AB'yi kuran Maastricht Antlaşması, Avrupa'nın bütünleşmesi sürecinde bölgelere önemli roller yüklemektedir. Bu antlaşmada, sözü edilen bütünleşme sürecinde daha etkin rol almaları için, "Bölgeler Komitesi"nin kurulmasını zorunlu kılmaktadır. AB bünyesinde kurulan Bölgeler Komitesi, bölgesel ve yerel birimlerin seçilmiş temsilcilerinden oluşan bir danışma organı olarak görev yapmaktadır (Keleş, 1997:20). "Yerellik" ilkesi, kararların en uygun yönetim kademesinde alınması gereğini ve bu kademenin de halka en yakın düzey olmasını ifade eder (madde A/2). Yerellik ilkesine bir bütün olarak bakıldığında, karar alma yetkileri yönetimin mümkün olan en düşük kademesinde gerçekleşmekte, böylece yönetimin halka yönelik sorumluluğu gerçekleşirken, etkinlik de sağlanmaktadır ve bu da liberal demokrasi anlayışı ile uyum

içerisindedir (Erençin, 2001:339). Merkezi yönetimin düzenleyici ve yönlendirici işlevlerini yerine getirmesinde, bölgesel oluşumlardan gelen verilerle ve geri beslemelerle desteklenmesi önem taşımaktadır. Bölge sınırlarının iç içe geçebildiği ve geleneksel bölgelere oranla yerel yönetimlere daha geniş manevra alanı sağlayan bu yapı içinde, birden fazla bölgede yer alan kentler, bir bakıma bölgelerin uyum içinde hareket etmesini sağlamaktadır. Böylece, merkezi yönetimin baskıcı ve belirleyici değil, düzenleyici bir kimlik kazanarak stratejik rehberlik işlevini yerine getirmesinin kolaylaşacağı düşünülmektedir (Ünsal, 2004: 49).

Avrupa ülkelerinde, yukarıda açıklanan genel ilkelerle çelişmemek koşuluyla, çeşitli bölge planlama yaklaşımları bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinin büyük kısmı, âdemimerkeziyetçiliğin ya da yerelliğin egemen olmasından dolayı, hem merkezi, hem de yerel yönetimlerin farklı planlama programları bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin oldukça güçlü olduğu Danimarka, Finlandiya, İngiltere, Hollanda, Norveç, İsveç... gibi ülkelerde, merkezi hükümetler sadece genel hedefleri ve kuralları belirlemektedir. Bölgesel planlamalar, idari bölgeler ya da iller düzeyinde yapılır. Örneğin Finlandiya'da ulusal plan sosyo-ekonomik ve mali nitelikli iken fiziki planlama belediyelerin sorumluluğundadır. Norveç'te tüm planlar idari bölge ve yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır ve planların koordinasyonunu sağlamak üzere "Bölgelerarası Planlama Komitesi" kurulmuştur. Hollanda'da ulusal plan yoktur, ancak planlama sorunları konusunda ulusal, bölgesel ve yerel idari düzeyler arasında sürekli koordinasyon ve işbirliği vardır (Ergani, 2002:74-79). Ulusal planın olmadığı bir diğer ülke olan İngiltere'de ise, yerel otoriteler 1960'tan beri devlet tarafından verilen "Bölgesel Planlama Rehberleri" ne uygun olarak yapısal planlamalardan genel politikaları belirler ve buna uygun olarak yerel planlar geliştirirler. Bölgesel planlama rehberi, etkin bir bölgesel planlamanın kapsamını içeriğini ve uyulacak ilkeleri ortaya koyar; bölgesel-mekânsal hedefleri belirleyerek ulaşım, altyapı, ekonomik gelişme, çevre, konut, tarım, madencilik, atıklar gibi konularda 15-20 yıllık bir zaman perspektifi için gelişme stratejilerini belirler (Eryoldaş, 2004:86-87). İsviçre, Almanya ve Avusturya gibi federatif bir yapıya sahip olan ülkelerde planlama faaliyetleri, merkezi hükümetin yol göstericiliği ile bölgesel yönetimler tarafından yapılır. Belçika, Fransa, İtalya ve İspanya gibi bölgesel yapıya sahip ülkelerde ise durum biraz daha farklıdır. Örneğin, İtalya'da hedefler ulusal düzeyde bölgelerle yapılan müzakerelerle formüle edilir. Belçika'da ulusal plan yoktur ve bölge planlarını bölgesel konseyler hazırlar. Fransa'da ise, son zamanlarda sosyal yardım, eğitim, ulaşım ve ekonomik kalkınma sektörlerindeki planlama yetkileri ara otoritelere devredilmiştir (Ergani, 2002:76-77).

Türkiye'ye gelince, "Bölge Planlama"nın niçin gerekli olduğu konusunu birtakım sosyo-ekonomik göstergelerle kısaca ortaya koymak yararlı olacaktır: Türkiye, bölgelerarası farklılıkların muazzam boyutta olduğu bir ülkedir. Eğitimden bebek ve çocuk ölümlerine kadar birçok sosyo-ekonomik değişken bakımından sadece bölgeler değil, aynı zamanda çeşitli ölçekteki yerleşmeler arasında da uçurumlar bulunmaktadır. Marmara Bölgesi, sosyo-ekonomik gelişme endeksleri açısından diğer bölgelerin toplamından daha fazla bir gelişmişlik düzeyine sahip iken; Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri Türkiye ortalamasının oldukça altında değerlere sahiptir. Üstelik Marmara Bölgesi, hep diğer bölgelerin aleyhine gelişme göstermektedir.

2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %25'i Marmara Bölgesinde yaşamaktadır. Marmara Bölgesi, aynı zamanda en yüksek kentleşme oranına ve sanayi yoğunluğuna sahiptir. Bu bağlamda, Marmara Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'ni karşılaştırsak, Marmara Bölgesi'nde nüfusun %25'i tarımsal faaliyetler ile uğraşmakta, sanayide istihdam edilenlerin oranı ise %25.6 dır. Yine Türkiye'deki 7786 banka şubesinin 3080'i bu bölgededir. Bölgenin GSYİH'a katkısı %37, okuma yazma oranı %92.4, kadın okur-yazar oranı %88.1, onbin kişiye düşen hekim sayısı 16.4, onbin kişiye düşen otomobil sayısı 876, ... dır. Aynı değerler açısından Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki tüm iller sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri bakımından Türkiye ortalamalarının oldukça altındadır. Tarımda çalışanların oranı %66.4, sanayide istihdam oranı %3.2, ülke GSYİH'a katkısı %4.1, okuma yazma oranı %77.7, kadın okur yazar oranı %65.9, onbin

kişiyeye düşen hekim sayısı 7.5, ... şeklinde sıralanabilir. Yine 2000 yılı verilerine göre doğan her bin bebeğin 53'ü ölmektedir (DPT, 2003:78-82, 96-100).

1957'de, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı "Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü" kurulmuş; bu genel müdürlüğe bağlı olarak kurulan "Bölge Planlama Dairesi" birimi de, bölgelerarası dengeli gelişmenin sağlanması için bölge merkezini saptamak, çevre düzeni planı yapmak, kıyı ve kırsal alanlar ile ilgili planlar yapmak üzere koordine edilmiştir. 1960 yılında kurulan DPT (Devlet Planlama Teşkilatı)'ye bu yetkiler aktarılmış ve bu örgüte "kısa ve uzun vadeli planlar yapmak" görevi verilmiştir. DPT bu görevi kendisine bağlı İktisadi Planlama, Sosyal Planlama, Teşvik ve Uygulama daireleri ile sürdürmüştür. 1971 yılında bu üç daireye ek olarak "Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi" kurulmuş ve bu daireye geri kalmış yörelere tespit etmek ve ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınma yöntemlerini belirlemek görevi verilmiştir. Bu birim, 1960'lı yılların başında "Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Kalkınma Genel Müdürlüğü", günümüzde ise "Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü" halini almıştır (Keleş, 2004:361-364).

DPT, 1963 yılından başlayarak beşer yıllık süreler için kalkınma planları hazırlamıştır. Bu şekilde şimdiye kadar sekiz adet beş yıllık kalkınma planı hazırlamış, bu planlarda kalkınma için gerekli araçların tespitinin yanı sıra, önceki dönemlerin de kritikleri yapılmıştır. Sözü edilen kalkınma planları çerçevesinde bir takım planlama projeleri de hayata geçirilmiştir. Örnek olarak, Doğu Marmara Planlama Projesi, Çukurova Bölge Projesi, Zonguldak Projesi, Keban Projesi, Antalya Projesi ve sürmekte olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) verilebilir. Türkiye'nin en büyük projesi olan GAP; tarım, sanayi ve hizmetler gibi birçok alana yönelmiş bir kalkınma projesidir. Bunların dışında, Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi ise, halen sürmekte olan projelerdir.

Türkiye'de planlı dönemin kırk yılın üzerinde bir süreye sahip olmasına rağmen, istenilen başarıyı gösteremediğini ve varlık nedeni olan bölgelerarası dengesizlikleri gideremediğini görmekteyiz. Ülkenin doğusu ile batısı arasında hâlâ korkunç gelişmişlik farkı bulunmaktadır. Marmara Bölgesi, yıllık ortalama gelir bakımından Doğu Anadolu Bölgesi'nin beş katı değerlere sahiptir. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden ülkenin batısına olan göçler hız kesmiş değildir. Bütün bunları görüp, planlama politikalarının neden başarılı olamadıklarını ortaya çıkarmak gerekir. Her şeyden önce, planlama çalışmalarının merkezden ve tek elden ve yine toplumdan kopuk bir şekilde dizayn edilmesi, hedeflerin tutturulmasını güçleştirmekte ve planlamada katılımın asgari düzeyde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, bölgeleri coğrafi sınırlar yerine daha küçük ölçekte birimler olarak ele alınması gerekir. Ayrıca bölgeler arasındaki farklılıkları dikkate alıp, bölge planlarının da genel ilkelerle ters düşmeyecek şekilde ayrı ayrı düzenlenmesi zorunludur. Türkiye'de bölge planlamasının en önemli sorunlarından birisi de, bölgesel politikaların oluşturulamaması ya da net olmamasıdır. Bundan başka yerel yönetimlerin etkisiz eleman olduğu ülkemizde, planlama kurumu olan DPT'nin de aslında kurumsallaşmadığını söyleyebiliriz. Zira bu örgütün merkez dışında bir örgütlenmesi olmadığı gibi, değişik kategorilerdeki planlar arasında da bir uyum ve koordinasyon varlığından söz edilemez. Parasal kaynakların yetersizliği ve ülkedeki siyasi istikrarsızlık, sorunların çözümünü hep ertelemiştir. Bu nedenlerden dolayı, Türkiye'de planlama faaliyetlerinin kapsamlı ve bütüncül olması gerekir. Merkezi planlama birimlerinin yerel birliklerle işbirliği içerisinde olmaları önceliklerin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Planlamasının artık ekonomik ve mekânsal boyutu kadar sosyal ve kültürel boyutu da hesaba katılmalıdır. Son olarak, devamlı ve kararlı planlar hazırlanmalı; merkezi yönetim, bir takım yetkilerini, denetimi ya da yol göstericiliği elden bırakmamak koşuluyla, yerel birimlere devretmeli ve asıl önemlisi sağlıklı koordinasyonlar sonucu bölge planlamaları yapılmalıdır.

4. AB Ülkelerinde ve Türkiye'de Planlama Eğitimi

AB ülkeleri ile Türkiye arasında kent ve bölge planlaması eğitimi bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ercoşkun ve arkadaşları tarafından yapılan araştırma, bu noktada dikkate değer bilgiler içermektedir. Buna göre, Avrupa ülkelerinin büyük bir

kısmında planlama eğitimi ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde verilmekte ve AB bünyesindeki Sokrates, Leonardo da Vinci gibi birtakım programlarla da desteklenmektedir (Ercoşkun ve diğ., 2001:60-62). Önlisans eğitimi iki yıldır. Lisans düzeyindeki eğitim, üye ülkelerin %64'ünde beş yıl, %36'sında ise dört yıldır. Ancak, kent ve bölge planlama eğitiminin ayrı bölüm/disiplin olarak mı, yoksa farklı bölümler kapsamında mı verildiği konusu biraz farklıdır. Üye ülkelerin %17'sinde planlama eğitimi tamamen bağımsız bir disiplin olarak verilirken, %33'ünde bu eğitim mimarlık, ekonomi, coğrafya, mühendislik gibi disiplinler altında, %50'sinde ise her iki durumunda geçerli olabildiğini görmekteyiz. Avrupa ülkelerinde planlama eğitimi çoğunlukla fakülte kapsamında verilmekte, enstitülerden de bu anlamda yararlanılmaktadır. Fakülte kapsamında planlama eğitiminin özelleştiği disiplinler ise mimarlık, coğrafya, mühendislik, ekonomi, sosyal bilimler, ziraat ve sanat olarak sıralanmaktadır (Ercoşkun ve diğ., 2001:63-64).

AB kapsamında yer alan birtakım organizasyonlar da planlama eğitimine ve politikalarına yön verebilmektedir. Örneğin, Uluslararası Bölge Bilimi Derneği, çeşitli disiplinlerde yer alan kişiler ile akademik kuruluşları ve hükümetleri bir araya getirebilmektedir. Avrupa Bölge Bilimi Derneği de politikalarını geleneksel tek disiplinli yaklaşımla değil, coğrafya, matematik, ekonomi, sosyoloji ve benzer disiplinlerin yardımıyla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun dışında, Avrupa Şehir Plancıları Konseyi, Kraliyet Şehir Plancıları Enstitüsü gibi bazı organizasyonlar da planlama programlarına sahiptir (Erkut, ve diğ., 2001:113). İngiltere'de lisans düzeyinde planlama eğitimi veren 17 bölüm mevcuttur. Bunlardan 7'si politeknik, 8'i üniversite ve 2'si de güzel sanatlar okulu bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bu okullarda arazi kullanımı ve teknikleri gibi planlama ile ilgili derslerin yanı sıra, sosyal bilimlere de ağırlıklı yer verilmektedir (Kaplan, 1989: 28).

Türkiye'de planlama eğitimi, ilk olarak 1961 yılında ODTÜ'de başlamıştır. Bunu diğer üniversitelerdeki Şehir ve Bölge Planlama (ŞBP) bölümleri izlemiştir. Türkiye'de hâlihazırda 6'sı mühendislik-mimarlık, 10'u da mimarlık fakülteleri kapsamında eğitim veren 16 ŞBP bölümü mevcuttur. Türkiye'de planlama konusunda ön lisans eğitimi bulunmamaktadır. Lisans eğitimi veren bazı bölümlerde ise, lisansüstü programlar da yer almaktadır. Gerek lisans gerekse lisansüstü düzeydeki derslerin önemli bir kısmını kent ve bölge planlama ile ilgili teorik dersler ve atölye çalışmaları oluşturmaktadır. Özellikle sosyal bilimler ile ilgili dersler ikinci ağırlıklı ders grubunu oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde coğrafya (mekân) ile ilgili dersler önemli bir yekun teşkil etmektedir (Çizelge 1).

Çizelgede de görüldüğü gibi, Türkiye'deki ŞBP bölümlerinde okutulan derslerin büyük kısmı kırsal ve kentsel mekânların dönüşümü, mekân sistemleri ve ilişkiler, insan-mekân etkileşimi gibi konular etrafında toplanmaktadır. Derslerin bir kısmının adında "coğrafya" sözcüğü olmasa bile, içeriğinin bu bilimle ilgili olduğu açıktır. Ancak, konuyu ilginç kılan en önemli bulgulardan biri de Avrupa'dakilerin aksine, Türkiye'deki ŞBP bölümlerinin, mimarlık gibi teknik fakültelerin bünyesinde yer almasıdır. Planlama olayının sadece kent boyutuna indirgenmesi ve bunun da imar planları hazırlamak gibi, kâğıt üzerinde yapılan çizimlere indirgenmesi, planlama eğitimi bakımından programların Avrupa ya da Amerika'daki ŞBP bölümleri ile benzerlik göstermesine rağmen, uygulama, hedefler ve araçlar açısından oldukça geride olduğunu göstermektedir. Diğer bir ilginç nokta da, Avrupa'daki ŞBP bölümlerinden mezun olanlar kent plancısı, kentsel tasarımcı, bölge plancısı gibi unvanlar alırken, Türkiye'de bu bölümden mezun olanlar sadece şehir plancısı unvanını almaktadır. Avrupa'da ekonomi, coğrafya, mimarlık gibi disiplinler planlama faaliyetlerinde çalışacak elemanlar yetiştirirken (Ercoşkun ve diğ., 2001:70), Türkiye'de sadece mimarlık fakültelerinde eleman yetiştirilmekte, bu da planlamanın işlevselliğini yitirmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, şehir ve bölge planlama faaliyetlerinin salt bir mühendislik faaliyeti olarak algılanmasının önüne geçilmelidir.

Coğrafya bölümlerindeki planlama eğitimine gelince, durum daha da vahimdir. Türkiye'de Fen-Edebiyat fakültelerine bağlı toplam 19 coğrafya bölümü olmasına rağmen, bu bölümlerin sadece 8'inde, içinde "planlama" kelimesi geçen dersler bulunmaktadır. Bu dersler, 3 yerde "Şehir (Kent) ve Bölge Planlama", 3 yerde de "Bölge Planlama" şeklinde geçmektedir. Ayrıca, 3 coğrafya öğretmenliği bölümünde de planlama ile ilgili ders

mevcuttur. Bunların dışında 5 bölümde yüksek lisans, 4 bölümde de doktora programlarında planlama derslerine yer verilmektedir (Çizelge2).

Çizelge 1. Türkiye’de şehir ve bölge planlama bölümlerinde verilen derslerden örnekler

Dersin adı	Verildiği Üniversite	Dersin adı	Verildiği üniversite
CBS	Dokuz Eylül, Erciyes, İTÜ, KTÜ, Mimar Sinan, Gebze YTE	Şehir ulaşım planlaması	Dokuz Eylül, Gebze YTE, İzmir YTE, Selçuk
Tarihi kent merkezlerinde mekânsal değişim süreci	Dokuz Eylül	Coğrafi faktörlerin yerleşme üzerine etkileri	Selçuk
Türkiye’de ekonomik coğ. politika ve planlama	Yıldız Teknik	Yerleşim alanı seçiminde iklim etkileri	İTÜ
Nüfusbilim	Dokuz Eylül	Turizm ve çevre	İTÜ
Kentsel coğrafya	Erciyes, Mimar Sinan	Kırsal yerleş. ve sorunları	İTÜ
Coğrafya	İTÜ	Planlama ve arazi kul. tek.	İzmir YTE
Türkiye’de şehirleşme tar.	İzmir YTE	Kent ve bölge ekonomisi	KTÜ
Yerleşme tarihi	Dokuz Eylül, Mimar Sinan	Şehir coğrafyası	Dokuz Eylül, ODTÜ, Selçuk
Nüfus dinamikleri ve planl.	KTÜ, ODTÜ, Selçuk	Doğal afetler ve planlama	KTÜ
Beşeri coğrafya	Mimar Sinan	Turizm alanları planlaması	KTÜ
Kentsel ulaşım sistemleri	Mimar Sinan	Nüfus analizleri	Mimar Sinan
Kentsel nüfus dinamikleri	Mimar Sinan	Konut alanları planlaması	Mimar Sinan
Kent, top. uyum ve çatışma	Mimar Sinan	Çevre sorunları	Mimar Sinan, Selçuk
Kentsel mekân ve yaşam	İTÜ	İnsan yerleşmelerinin evrimi	Yıldız Teknik
Kentsel morfoloji	Yıldız Teknik	Toplum- kimlik- mekân	Yıldız Teknik

Kaynak: Üniversitelerin web sayfalarından derlenmiştir.

Çizelge 2. Türkiye’deki coğrafya bölümlerinde lisans düzeyindeki planlama dersleri

Bölümün bağlı bulunduğu üniversite	Dersin adı
Afyon Kocatepe Üniv. Uşak Fen -Edebiyat Fak.	Kent ve bölge planlama
Ankara Üniv. DTCF	Planlama coğrafyası
Atatürk Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Bölge ve şehir planlaması
Çanakkale 18 Mart Üniv. Eğitim Fak.	Planlama eğitimi açısından coğrafya
Dokuz Eylül Üniv. Buca Eğitim Fak.	Coğrafya ve bölge planlaması
Fatih Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Arazi kullanımı analizi ve planlama
Fırat Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Bölge planlaması
K.Maraş Sütçü İmam Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Uygulamalı coğrafi planlama
Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fak.	Bölge planlama
Sakarya Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Bölge planlama
Yüzüncü Yıl Üniv. Fen - Edebiyat Fak.	Kent ve bölge planlaması

Kaynak: Üniversitelerin web sayfalarından derlenmiştir.

Sadece planlama ile ilgili yönünün zayıf kalması değil, genel anlamda da coğrafya bölümlerinin müfredatına bakıldığında, uygulamaya yönelik derslerin azlığı dikkat çekmektedir. Bizce bu durumun önemli birtakım nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye’de, coğrafyada her ne kadar farklı alan çalışmaları yapılmaktaysa da, tasviri boyutu hâlâ güçlüdür. Başka bir ifadeyle, sorunlara çözüm bulma yerine, sorunu ortaya koyma; bugünkü coğrafi çalışmalarının ağırlıklı kısmını oluşturmaktadır. Diğer bir neden ise, Türkiye’de coğrafyanın toplumsal olgulardan ve sorunlardan kendini uzak tutmasıdır. Bu durum, coğrafyanın sosyal bilim yanını zayıflattığı gibi, coğrafya dünyası içerisinde de bilimsel tartışmaların, fikir alışverişlerinin önünü kesmiştir. Bu kısır döngü hem coğrafyanın gelişmesini, hem de diğer disiplinlerle yapılabilecek işbirliğini ve ekip çalışmalarını engellemektedir. Bu da mesleki bağınazlıkların artmasına katkı sağlamaktadır. Son olarak, mekânsal yönünün ihmal edilmesi de coğrafyanın gelişmesini

engellemektedir. Mekânların salt fiziksel ya da şekilsel yönlerinin ele alınması, mekân olgusunun toplumsal, psikolojik, siyasal ve ekonomik boyutlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

5. Sonuç

Kanımızca Türkiye’de coğrafya bilimi son yıllardaki umut verici bazı gelişmelere rağmen hak ettiği konumda değildir. Bunun dışında başta planlama olmak üzere esas olarak söz sahibi olabileceği bazı konularda da varlık gösterememektedir. Bu nedenle; Coğrafyanın mekânsal yönü daha iyi anlaşılmalı ve araştırılmalıdır.

Türkiye’de Fen-Edebiyat fakülteleri bünyesindeki coğrafya bölümlerinin esas amacı öğretmen yetiştirmek değil, çeşitli alanlarda görev alabilecek uzman kişiler yetiştirmek olmalıdır.

Coğrafya bölümlerinde, mutlaka lisansüstü düzeyde kent ve bölge planlaması programları konmalıdır.

Diğer disiplinlerle yapılacak ortak çalışmalar desteklenmeli ve işbirliğinden kaçınılmamalıdır.

Avrupa’daki benzerleri gibi, Türkiye’de de “coğrafya ve planlama fakülteleri” ya da “coğrafya ve planlama bölümleri” açılmalıdır.

Orta öğretimdeki coğrafya ders kitapları yeniden gözden geçirilmeli, daha çağdaş ve güncel ders müfredatı ortaya konmaya çalışılmalı ve alternatif ders kitapları oluşturulmalıdır.

Son olarak, “coğrafya nedir” ve “coğrafya neye yarar” sorularını kendimize daha sık sormalıyız.

Referanslar

Aydın, T. (1972) Ülke Düzenleme İlkeleri ve Yerleşme Sistemleri, İTÜ Mimarlık Fak. Yay., İstanbul.

Doğanay, H. (1984) Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları, Atatürk Üniv. Fen Edeb. Fak. Ders Notu, Erzurum.

DPT, (2000) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.

DPT, (2003) İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Ankara.

Ercoşkun, C. ve Diğ. (2001) “Avrupa’da ve Türkiye’de değişen planlama eğitimi” İçinde Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası ve ODTÜ Mimarlık Fak. Ortak Yayını, Ankara, 59-82.

Erençin, A. (2001) “Avrupa birliği, yerel demokrasi ve kent planlaması”, İçinde Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası ve ODTÜ Mimarlık Fak. Ortak Yayını, Ankara, 337-343.

Ergani, E. (2002) “Avrupa ülkelerinde bölge planlama yaklaşımları”, Planlama, 2002/2-3, 74-79.

Erkan, G.H. (2003) “Planlamanın yeni sınırlarının tanımlanmasına ve bugünkü şehirciliğin dönüşümüne giriş”, İçinde Şehircilikte Reform, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 43-61.

Erkut G. ve Diğ. (2001) “Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde bölge planlama eğitiminin değerlendirilmesi” İçinde Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası ve ODTÜ Mimarlık Fak. Ortak Yayını, Ankara, 111-125.

Eryoldaş, A. (2004) “Bölgesel plan yaklaşımı üzerine öneriler”, içinde 11. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, KTÜ Mimarlık-Mühendislik Fak. Yayını, Trabzon, 85-91.

Gökçe, B. (2005) “Değişen – dönüşen bilim ve gerçeklikler karşısında planlama ve temsil sorunsalı”, İçinde Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, ODTÜ Mimarlık Fak. Ve TMMOB Şehir Plancıları Odası Ortak Yayını, Ankara, 205-212.

Harvey, D. (1996) Sosyal Adalet ve Şehir, Çev. M. Orak, Metis Yay., İstanbul.

Işık, O. (1994) “Değişen toplum/mekân kavrayışları: mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması”, Toplum ve Bilim, 64-65, 7-38.

Kaplan, H. (1989) “İngiltere’de planlama eğitimi ve ülkemiz şehir ve bölge planlama eğitimi için bazı sonuçlar”, Planlama, 2-3-4, 27-33.

Keleş, R. (1997) “Bölge gerçeği ve Avrupa”, Planlama, 15, 17-21.

Keleş, R. (2004) Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Özgüç, N.-Tümertekin, E. (2000) Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar, Çantay Kitabevi, İstanbul.

- Teaffe, E.J. (2005) "Mekansal bakışın coğrafyadaki yeri", İçinde Arı, Y.(ed), 20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi, Çizgi Kitabevi, Konya, 93-117.
- Tekeli, İ. (2001) Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tricart, V. (1975) "Bölge düzenleme ve gelişme problemlerinin incelenmesinde coğrafyacının yeri", İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Ekoloji Dergisi, 2, 79-94.
- Tümertekin, E. (1984) "Planlama eğitiminde coğrafya", İ.Ü. Deniz Bil. Ve Coğrafya Enst. Bülteni, 1, 69-76.
- Tümertekin, E.-Özgüç, N. (2002) Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Ünsal, F. (2004) "Yerelleşme ve kentsel planlamanın dönüşümü", Kent Gündemi, 6, 41-50.